

תפילה למלאכים ולמיתים

המלאך הגאל אתי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבתי אברהם ויצחק וידגו לרב בקרב הארץ: (בראשית מח, טז)

העירו לי למה אין כאן משום פנייה אל מלאכים, ועי' בספורנו שכתב וז"ל צוה שהמלאך הגואל אותי יברך את הנערים אם אינם ראויים לברכתך בלתי אמצעי. ר"ל שיעקב לא הפנה אל המלאך אלא להקב"ה שיצוה להמלאך וכו'.

תפילה למלאכים

אמצעים להקב"ה

כידוע יש פולמוס גדול בקשר לקטעים מסוימים שנהוג לומר ב"סליחות", שבהם אנחנו פונים למלאכים או ל"מדות" של הקב"ה, כגון תפילת "מכניסי רחמים" שאומרים בסוף הסליחות, וכגון הקטע בפזמון של הי"ג מדות שמתחיל "מדת הרחמים", וכגון הפזמון "מלאכי רחמים" וכו'. שורש הבעיה הוא ממה שכתב הרמב"ם (פירוש המשניות סנהדרין ריש פרק י) וז"ל והיסוד החמישי שהוא יתעלה הוא אשר ראוי לעבדו ולרוממו ולפרסם גדולתו ומשמעתו. ואין עושין כן למה שלמטה ממנו במציאות מן המלאכים והכוכבים והגלגלים והיסודות וכל מה שהורכב מהן, לפי שכולם מוטבעים בפעולותיהם אין להם שלטון ולא בחירה אלא רצונו יתעלה, ואין עושין אותם אמצעים להגיע בהם אליו, אלא כלפיו יתעלה יכוונו המחשבות ויניחו כל מה שזולתו.

מהראשונים שהתנגדו לפיוטים אלו היה הרמב"ן, (בספרו תורת השם תמימה עמ' קעא) וז"ל והע"ז השלישי מהם עובדים למלאכים הם הנבדלים והם שרים של האומות כמו שנאמר ושר מלכות פרס וכו' מיכאל שרכם, או שיחשבו שיש להם יכולת, ונראה שאפילו להתפלל להם על דרך זה אסור לנו כמו שנאמר בהגדה בשר ודם יש לו אוהב אם באת לו עת צרה אינו נכנס לביתו פתאום אלא הולך ועומד על פתח חצירו של פטרונו וקורא ועבדו או לבן ביתו והוא אומר לו איש פלוני עומד בחוץ אבל הקב"ה אינו כן אם באת לך עת צרה לא תצווח לא למיכאל ולא לגבריאל ויענו לך אלא אלי צווח ואני אענה לך, הה"ד כל אשר יקרא בשם ה' ימלט. ולפי"ז אנו.... (חסר) "במיכאל שרא רבא", ו"במכניסי רחמים", וכן נראה דברי הרב בספר המדע. הרמב"ן מותח ביקורת על תפילות אלו משום שיש בזה חשש של ע"ז.

כנראה שהרמב"ן שאף שיטתו מרבו הר"י בר יקר, שבפירושו לתפילות וברכות (עמ' עג) דן באריכות על התפילה של "מכניסי רחמים" שבתחילה ר"ל שמותר לאמרו שאפילו למתים מבקשים אנו שיבקשו רחמים עלינו, כדאיתא בתענית (טז, א) למה יוצאין לבית הקברות (ביום תענית) פליגי בה רבי לוי בר חמא ורבי חנינא, חד אמר הרי אנו חשובין לפניך כמתים, וחד אמר כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים. (הוא הבין שאנחנו הולכים לשם לבקש מהם שיתפללו בעדינו, ויש לדחות כמו שכתבנו לעיל שאולי רק מספרים על הצרה שכלל ישראל נמצא בו, והם מצד עצמם מבקשים עלינו) אבל אח"כ מביא שיש חולקים, משום שלא מצינו בכל המקרא בצרות ישראל שהנביאים בקשו רחמים למלאכים ומתים לבקש רחמים בעבורם.

תפילת צדיק

ממשיך הר"י בר יקר שהא דמצינו בכמה מקומות שהתפללו בביה"ק למתים, צ"ל ששאני מתים דצדיקים במיתתן קרוין חיים, (וזה כדברי הזוהר הק' הנ"ל) אבל למלאכים אינו ראוי להתפלל שלא יטעו בתרייהו. ועי"ש שכתב דכשם שבוודאי אסור לזבוח למלאכים כדי שיבקשו רחמים עליך, ה"נ אין להתפלל להם משום שתפילה הוי עבודה בשלב, א"כ הוא כמו קרבן.

ולכן כתב שזה שמתפללין "מכניסי רחמים" אין הכוונה למלאכים, אלא כנגד חסידי הדור שירבו תחנונים ותפילות לפני המקום להגן על דורן, שהם חייבין על זה כמו שמצינו שהיה הכהן גדול נענש כשאינו מבקש על דורו (מכות יא,א).

סברת החת"ס למה תפילה לצדיקים מותר

ע' בשו"ת חתם סופר (אורח חיים סימן קסו) שהשואל תמה על המהר"ל (בספר נתיבות עולם נתיב עבודה פי"ב) שמאין לומר פיוט מכניסי רחמים שאין לנו עם מלאכים כלום כי אם ה' אלקינו שומע קול תפלה, והרי כל הספרים ספרי נביאים מלאים ותלך לדרוש את ה' להתפלל, כמ"ש הרמב"ן על התורה (בראשית כה, כב) ואין צורך להאריך.

ותמה עליו החת"ס שהלא הגאון הנ"ל נשמר מזה באותו הפרק תוך כדי דיבור, כי דרך להעמיד מליץ בין מלך להדיוט כשאין ההדיוט חשוב וספון לפני המלך או אינו יכול להטעים דבריו כראוי, וישראל אינם צריכים מליץ לפני אוהבם יתברך שמו, והוא מקבל בסבר פנים יפות אפילו בלשון עלגים וגמגום, אם כן המליץ הלז אינו אלא קטנות אמונה חלילה, אך כל ישראל שותפים וגוף אחד ונפש אחד, וכשאחד מצטער גם חבריו מרגיש ועמו מצער, ועל דרך זה המתפלל על חבריו צריך שיחלה עצמו עליו (ברכות יב, ב) פירוש שיראה שגם הוא חולה, וכיון ששניהם בצער טוב יותר שיכנס הראש משיכנס הרגל, על דרך משל התלמיד חכם הוא הראש, והמצטער שהוא עתה שרוי בדין הוא בבחינת רגל וקצת נזוף, טוב להכניס הראש כיון ששניהם בעלי דברים ולא כמליץ בעד אחר.

ולדברי הגאון הנ"ל גם פזמון מלאכי רחמים וסליחה י"ג מדות האמורות בחנינה יש למנוע, מ"מ אנו אומרים עם הצבור הן אל כביר לא ימאס ודלוגו עלי אהבה, אך **מכניסי רחמים דרכי להאריך בנפילת אפים עד שהגיע שליח ציבור לשומר ישראל.**

סברת המתירים

וע' בספר שבולי הלקט סדר ראש השנה (סימן רפב) שמביא שמותר לומר תפילת מכניסי רחמים כו' מכניסי דמעה כו', ואין בזה משום משתף שם שמים ודבר אחר, שאינו דומה למה

ששנינו ליה ולך מזבח, והרב ר' אביגדור כהן צדק זצ"ל הביא ראיה על זה מהא דאמרינן בסנהדרין בפרק נגמר הדין, אמר ר' יוחנן לעולם יבקש אדם שיהו הכל מעמצין את כחו מלמטה ואל יהי לו צרים מלמעלה, ופי' רבינו שלמה זצ"ל שייסיעוהו מלאכי השרת לבקש רחמים ושלא יהיה לו משטינים מלמעלה.

הנה מה שהביא מרש"י יש לדחות דאולי, אין כוונתו שאנחנו מתפללים למלאכים עצמם שייסיענו, אלא שאנחנו מתפללים להקב"ה שהמלאכים יסייענו וכו'.

עוד הביא שם מהמדרש שיר השירים על פסוק השבעתי אתכם, שאומרת כנסת ישראל למלאכים העומדים על שערי תפלה ועל שערי דמעה, **הוליקו תפילתי ודמעתי לפני הקדוש ברוך הוא, ותהיו מליצי יושר לפניו שימחול לי על הזדונות ועל השגגות, ונאמר אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף וגו'.**

ברכוני לשלום

כתב בספר שערי רחמים (עמ' ט) וז"ל שמעתי ממנו (הגר"א) שתמה על מה שנוהגים העולם לומר בליל שבת בבואם לביתם "ברכוני לשלום", וגם בסליחות מלאכי רחמים וכן כמה סליחות. וכך אמר לא ידעתי הבקשה למלאכים הלא אין להם כח מאומה. **וגם אינם בעלי בחירה** לשאול מהם מאומה כי הכל אצלם הכרח. ע"ש שמאריך בזה. ואמר שמיום עמד על דעתו לא אמר "ברכוני לשלום" וגם "מלאכי רחמים".

השתטחות על קברי צדיקים

מקור מכלב

מצינו השתטחות על קברי צדיקים אצל כלב בשעה שעלו המרגלים לא"י. כתיב ויעלו בנגב ויבא עד חברון ושם אחימן ששי ותלמי ילידי הענק וחברון שבע שנים נבנתה לפני צען מצרים: (במדבר יג, כב)

וכתב רש"י שכלב לבדו הלך שם ונשתטח על קברי אבות, שלא יהא ניסת לחבריו להיות בעצתם, וכן הוא אומר (דברים א, לו) ולו אתן את הארץ אשר דרך בה, וכתוב (שופטים א, כ) ויתנו לכלב את חברון.

המקור של רש"י הוא גמ' בסוטה (לד, ב) והכי איתא התם, ויעלו בנגב ויבא עד חברון, ויבאו מבעי ליה, אמר רבא מלמד שפירש כלב מעצת מרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות, **אמר להן אבותי בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים.**

דורש על המתים

מדברי הגמ' משמע שמותר לפנות ישיר למתים לבקש מהם שיבקשו רחמים עלינו. אבל עי' בב"ח (יו"ד ס"ס ריז) שכתב בשם תשובת מוהר"ר חיים פלטיאל (התשובה נדפס בשו"ת מהר"מ מרוטנברג סי' קסד) שהנודרים לילך לבית הקברות קצת היה נראה כדורש אל המתים. והא דמצינו אצל כלב שנשתטח על קברי אבות (סוטה לד, ב), התם הלך להתפלל שם, משום דהוי במקום קדושה כדי שתהא תפילתו נשמעת, וכדכתיב באברהם (בראשית יט, כז) אל המקום אשר עמד שם אלמא שהמקום גורם. זה פשט מקורי בהנהגת כלב שלא היה בשביל האבות שנקברו שם שיבקשו עליו, אלא מצד קדושת המקום.

הטעם הזה דבשביל קדושת המקום יש ענין להתפלל בביה"ק, מצינו גם במהרי"ל (מנהגים הלכות תענית יח) שכתב שמה שרגילין ללכת לבית הקברות בתעניות, יש כמה טעמים בגמ', לומר שאם אין אתה מרחם עלינו לראות בעינוי תעניתנו הרינו מתים ח"ו. ואמר דנראה לו טעם אחר משום דבבית הקברות מקום מנוחת הצדיקים, ומתוך כך הוא מקום קדוש וטהור והתפלה נתקבלה ביותר על אדמת קדש. והמשתטח על קברי הצדיקים ומתפלל אל ישים מגמתו נגד המתים השוכבים שם, אך יבקש מאת השם יתברך שיתן אליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר תנצב"ה.

עוד כתב (תשובת מהר"ח) שמצינו הליכה לביה"ק במי שביזה את המת, ולכבודו משתטח על קברו (חגיגה טז, ב, כב, ב, יומא פז, א, מכות ה, ב), אך נשים ובני אדם שאינן יודעין זה לא ידעתי הליכתן למה, ואני רגיל לפתוח להן בחרטה ויתירו להם הנדר ויתן לצדקה מה שהיה מוציא על הדרך, ואח"כ יתן מה שנשער כפי שהיה טרחו והילוכו וזה יתן לצדקה וינצל מצעקה ע"כ.

אבל כתב הב"ח שכבר החזיקו במנהג זה ואין מוחה, ויש לזה סמך בספר הזוהר (פר' אחרי ע, ב - עא, ב הובא להלן). ודוקא להשתטח על קברי אבות ולהתפלל לפניו יתברך על כל צרה שלא תבוא בזכות אבותיו הנקברים פה וכיוצא בזה, וכבר נתקנו סדרי התפילה למשתטחים על קברי אבות ואין לשום מורה למנוע ולבטל מנהג זה.

כמה מקומות שמצינו שהפנו למתים

ועי' בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' סח) שמביא מכמה מקומות בש"ס שמבואר שהפנו אל המתים. הגמ' במסכת תענית (כג, ב) מביא סיפור שרבי מני בריה הווי קא מצערי ליה דבי נשיאה, אישתטח על קברא דאבוה, אמר ליה אבא אבא הני מצערו לי, יומא חד הווי קא חלפי התם אינקוט כרעא דסוסייתיהו, (פרש"י נדבקו בקרקע שעל גבי מערה), ולא היו יכולין לזוז ממקומן עד דקבילו עלייהו דלא קא מצערו ליה. וכן הוא במסכת חגיגה (כב, ב) מיד הלך רבי יהושע ונשתטח על קברי בית שמאי, אמר נעניתי לכם עצמות בית שמאי וכו'. ועי' במסכת חגיגה (טז, ב) כל ימיו של יהודה בן טבאי היה משתטח על קברו של אותו הרוג, והיה קולו נשמע, כסבורין העם לומר שקולו של הרוג הוא, אמר להם קולי הוא תדעו שלמחר הוא מת ואין קולו נשמע. הרי לן טוען המנחת אלעזר, שאין שום איסור לפנות למתים.

אבל לענ"ד אין ראיה כלל מכל המקומות הנ"ל שבכל המקומות הנ"ל אינו מבקש כלום מהמתים, ולא אמר המהרי"ל שאסור לדבר אתם לבקש סליחה מהם או להגיד להם שאתה בצער, ואינו אסור אלא לבקש מהם.

עוד הביא מה שמצינו בכתבי האריז"ל ובשער הגלגולים פעמים רבות מה ששלח תלמידיו על השתטחות קברי תנאים ואמוראים לבקש מהם לגלות סתרי תורה, ע"ש וכן בשאר ספרים הקדושים.

עוד הביא שם מה שכתב בזוהר הקדוש (כרך ג פרשת אחרי מות דף ע, ב) וז"ל ובשעתא דאצטריך עלמא רחמי וחייא, אזלי ומודעי להו לנפשייהו דצדיקייא, ובכאן על קברייהו אינון דאתחזו לאודעא להו, מאי טעמא דשוין רעותא דילהון לאתדבא נפשא בנפשא כדין אתערין נפשייהו דצדיקייא ומתכנפי ואזלין ושאיין לדמיכי חברון, ומודיעי להו צערא דעלמא, וכלהו עאלין בההוא פתחא דג"ע ומודיעי לרוח, ואינון רוחין דמתערין בג"ע מלאכי עלאין אזלי בנייהו וכלהו מודיעין לנשמה, ונשמה אודעת לקודשא בריך הוא, וכולהו בעאן רחמי על חייך, וחס קודשא בריך הוא על עלמא בגיניהון, ועל דא אמר שלמה ושבח אני את המתים שכבר מתו וגו', אבל שוב שם לא כתוב שמבקשים המתים להתפלל אלא "אזלי ומודעי להו לנפשייהו דצדיקייא".

אבל עי"ש שהקשה עוד מההיא דכלב שאמר להן אבותי בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים ושם הרי ביקש מהם להדיא. וזה קושיא גדולה.

אבל עי' בשו"ת מהר"ם שי"ק (או"ח סי' רצג) שתי' שאין למדין מהאגדות. עוד כתב שכוונת הגמ' שהמתים יתפללו היינו שבזכותם הקב"ה יקשיב לתפלתו.

הבדל בין מתי ישראל למתי עכו"ם

עוד הביא שם מה שכתוב בזוהר הקדוש וז"ל אמר רבי ייסא בשעתא דאצטריך עלמא למטרא אמאי אזלינן לגביהון דמיתייא והא כתיב (דברים יח) ודורש אל המתים ואסיר, אמר ליה עד כען לא חמיתא גדפא דצפרא דעדן, **ודורש אל המתים אל המתים דייקא, דאינון חייבי עלמא דאינון מעמין עכו"ם דאשתכחו תדיר מתים**, אבל ישראל דאינון זכאי קשוט שלמה קרא עלייהו (קהלת ד) ושבח אני את המתים שכבר מתו בזמנא אחרא ולא השתא, שכבר מתו, והשתא אינון חיין. הרי לן להדיא שהזוה"ק מתייחס להשאלה של ודורש אל המתים, ומיישב שרק במתי גוים יש איסור ולא במתי ישראל.

אבל המנחת אלעזר מסביר שדורש אל המתים אינו אלא במרעיב עצמו ולן בביה"ק כדי שישרה עליו רוח הטומאה כדאמרין בסנהדרין (סו, ב).

ולכן רצה המנחת אלעזר לומר שאף המהרי"ל לא התכוון לומר שאסור לפנות להמתים, אלא אמר שלא ישים מגמתו אל המתים, היינו שלא יתפלל להם שהם בעצמם יושיענו ביזה כח וזה בוודאי אסור, אבל שהם יהיו מליצי יושר להתחנן בשבילנו לפני הקב"ה מותר. אבל לשון המהרי"ל לא משמע כן כתב וז"ל אך יבקש מאת השם יתברך שיתן אליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר תנצב"ה, משמע שאין לפנות תפילותיו למתים כלל.

ועי' בפרמ"ג (תקפא, טז) אחרי שהביא דברי מהרי"ל שיתכוין שהשם יתן לו רחמים בזכות הצדיקים, ואל ישים מגמתו נגד המתים, כתב שבסידור מענה לשון יש תפלות מה שאומרים על הקברים, ומשמע קצת שמבקשים מאת הנפש שיליץ טוב בעדנו.

חילוק בין פנייה לרוח או לנפש

ועי' בספר שדי חמד (מערכת ר"ה א, ו) שרצה לומר שהפרמ"ג בא לרמז בלשונו שכתב שמבקש מאת **הנפש** יישוב על הקושיא מהא דאסור לדורש על המתים. דהנה פסק המחבר (יו"ד קעט, יד) שמותר להשביע את החולה לשוב אליו לאחר מיתה להגיד לו את אשר ישאל אותו. וכתב על זה הרמ"א שיש מתירין אפילו לאחר מותו, **אם אינו מושביע גופו של מת רק רוחו**.

הלבוש (שם) מביא שהב"י כתב שחילוק זה הוא מגומגם, דאי דורש לגוף המת ממש בלא רוח, אטו גוף לחודיה מידי ממשא אית ביה. וכתב הלבוש שחילוק זה אינו מגומגם כלל, כי כבר שגור בפי כל חכמי הקבלה ובזוהר הוא בכמה מקומות, שצורת גוף האדם שמת ופרחה ממנו נשמתו ורוחו, שמיד חושקין אליו כל כוחות וצורות הטומאה ומתדבקין בו וחושקין ליכנס בתוכו, וכוונתם הוא להתדמות לנשמה הטהורה שהיתה בו כבר, כי הם נבראים צורות טמאות בלא גופים, וחושקים להיות בגוף שהיה בו צורת אדם, וזה הוא עיקר טעם איסור לינת המת, וטעם שגוף אדם המת מטמא באהל וגוף של בהמה מתה אינה מטמא באהל, ולא עוד אלא אפילו פגרי מתים הגוים אינו מטמאין באהל אלא דוקא מת ישראל, מפני שישראל קרויים אדם ואין אומות העולם קרויים אדם, ואין כוחות הטומאות שהם השדין ורוחין ולילין חושקין להתדמות בנשמותיהן שהיו בהן בחייהם, כי גם בחייהם טמאים הם, ויודעים הצורות הטמאות שלא יהיה להם מעלה כשיתדמו בנשמות הגוים הטמאים ואין להם שום חשק ותאוה ליכנס לגופם, רק בגופי ישראל שהיו בהם נשמות טהורות חפצים להתדמות כי חושבין יגיעו בזה למעלה גדולה ממה שהם כבר.

ולפיכך הדורש אל גוף של מת של ישראל ודאי יתדבק עם אותם כוחות הטומאה שחשקו להתדבק באותו גוף ומטמא את עצמו, ויש בו ממשא על ידי אותם כוחות הטומאה.

ולפי זה עיקר לאו דדורש אל המתים לא נאמר אלא בגופן של מתי ישראל, אי נמי במתי גוים וברוחם שהם גם בחייהם נקראים מתים. אבל הדורש אל גופי מתי גוים אינה נקרא דרישה שאין בהם ממש כלל. והדורש אל רוחו של ישראל גם כן אינו נקרא דורש אל המתים, שהרי הוא חי. מיהו גם בזה אינו מותר אלא דוקא בהשבעה שאינו עושה מעשה, אבל העושה מעשה כגון אותם שלובשים מלבושים ידועים ואומרים דברים ומקטרים קטורת ידוע וישנים לבדם כדי שיבא מת פלוני ויספר עמו בחלום, גם זה וכיוצא בו הוא בכלל דורש אל המתים ולוקה עליו.

וזה לכאורה דלא כוזה"ק שהביא המנחת אלעזר לעיל שהאיסור לדרוש אל המתים אינו אלא במתי גוים ולא במתי ישראל. אבל עי' בשו"ת מהר"ם שי"ק (או"ח סי' רצג) שמביא בשם ספר עיון יעקב (מבעל השבות יעקב) שמפרש דברי הזוה"ק על פי דברי הלבוש.

לטומאת מת

על דרך הלבוש איתר בספר אוה"ח הק' (ריש פרשת חוקת) לבאר טעם בטומאת המת. דכתב לדקדק למה כינה הכתוב למצוה זו חקת התורה על שם כללות התורה, והוה ליה למיכתב זאת חקת הטומאה או חקת הטהרה כדרך אומרו זאת חקת הפסח. וביאר בזה עפ"מ שאמרו בנזיר (סא, ב) ופסקו הרמב"ם (פ"א מטומאת מת) שאין הכותי נעשה טמא מת רק ישראל. והנה הא דנבדלו ונתרוממו בני ישראל משאר הגוים הוא משום קיום דיני התורה, כי בלי התורה הנה ככל הגוים בית ישראל, ועל ידי שקבלו התורה נעשו בני ישראל דבר שהרוחנים השפלים הם הקליפות וכוחות הטומאה תאבים וחפצים להדבק בהם, להיותם חטיבה של קדושה עליונה בחייהם גם במותם.

והביא בזה המשל לשני כלים שהיו אצל בעל הבית, אחת מלאה דבש ואחת מלאה זבל, ופינה אותם והוציאם לחוץ מהחדר, אותה שהיתה מלאה דבש מתקבצים לה כל הזבובים והרמשים, ואותה שהיתה מלאה זבל הגם שיכנסו לה קצת מהרמשים לא ישוה לשל דבש. כמו כן אדם מישראל שמת, היות שהיה מלא קדושה המתוקה והעריבה, אז בצאת הנפש ונתרוקן הגוף יתקבצו הקליפות לאין קץ, שהם הכוחות הטומאה התאבים וחפצים תמיד לידבק בקדושה, ליהנות מהערב והמתוק ולזה יטמא ע"ש.

טומאה אצל אברהם אבינו

ויש להביא סמך לדבריו מדברי הריטב"א (ב"ב נח, א), דאמרינן התם שר' בנאה הוה מציין מערתא לשמור עושי טהרות וכהנים שלא יאהילו על הקברות, ומבואר שם שהיה מציין את מערת המכפילה. והק' הריטב"א למה מציין מערתא דאברהם ואדם הראשון, הא קברי גויים ואפילו לפני הדיבור אינם מטמאין באהל. ותירצו בתוס' דאברהם אבינו שהיה נביא וקיים כל התורה דינו כישראל, וכן אדם הראשון נביא היה. משמע שאע"פ שבאמת דינו כב"נ, אבל היות וקיים את התורה היה מטמא באהל כדברי האוה"ח הק'. וקצ"ע מש"כ על אדם הראשון שמשום שהיה נביא היה מטמא, ולא מצינו שקיים את המצוות.

ובאבנ"ז (שם) הביא על זה לדברי הזוה"ק בפסוק לנפש לא יטמא, וז"ל כמה דאוקימנא דגופא בלא רוח, מסאבא הוא, ושריה עליה רוח מסאבא, דהא תיאובתא דרוח מסאבא לגבי גופיה דישאל, בגין דאתרחק מינייהו רוח קדישא, ובמנא דקודשא אתיין לאיתחברא. ומשמעות הדברים הוא, דדוקא בישראל יש טעם שהחיצונים מתאווים לידבק בקדושה, וזהו כדברי האוה"ח הק' הנ"ל בטעם טומאת המת.

מי שנהרג ע"י אדם

יש עוד טעם לטומאת מת, והוא ברמב"ן (פ' חוקת) שהמיתה היא בעטיו של נחש, ומוסבר על פי דברי מהר"ו דהיינו הטיפי מרה שמלאך המות זורק באדם. וכתב האבנ"ז שיש נ"מ בין הטעמים, דטעם זה שייך רק במת מאליו, אבל בנהרג, שאינו מת ע"י מלאך המות, כמ"ש בזוה"ק (חלק א דף קיד). [וז"ל תא חזי כל בני עלמא ע"י מלאך המות נפקא נשמתיהו, אי תימא דב"נ דא על ידא דההוא מלאך המות נפק נשמתיה לאו הכי, אלא מאן דקטיל ליה אפיק נשמתיה עד לא מטא זמניה לשלטאה ביה ההוא מלאך המות], צריכים להגיע לטעמו של האוה"ח הק' ע"פ הזוה"ק שהחיצונים תאבים לידבק בקדושה.

ועוד נפקא מינא לאידך גיסא והוא במיתת צדיקים, שהרי הם קדשי הגוף בקדושת עצמו, והגוף עצמו קודש מקודש ואין החיצונים יכולים להתאחז בהם. והרי טעמו של האוה"ח ע"פ הזוה"ק ליכא, אבל מ"מ כל שהוא מת מעצמו ונמצא מת ע"י המלאך המות ולא ע"י מיתת נשיקה, שהרי מצאנו שאפילו האמוראים הגדולים היה מיתתן ע"י מלאך המות כמפורש בפרק ואלו מגלחין, א"כ הרי אפילו הצדיקים יטמאו מטעם דעת הרמב"ן ע"פ מהר"ו, דהיינו מחמת הטיפי מרה שזורק המלאך המות. ולפי"ז כתב שצדיק שנהרג, לכו"ע אינו מטמא ממ"נ.

והנה איתא במדרש שאליהו הנביא הצדיק את זה שקבר רבי עקיבא משום שצדיקים אינם מטמאים, וכ' האבנ"ז שמה שאמר אליהו גבי רבי עקיבא שאין טומאה בצדיקים זהו רק בצירוף מה שנהרג ולא מת מעצמו, לא כן בצדיקים

אחרים שמתו מיתת עצמן, שנטמאו ע"י מלאך המות. וזה דלא כמ"ש התוס' שדחה אותו אליהו משום כבודו דר"ע, ועיקר טעמו היה לפי שהיה מת מצוה שהיו יראים לקברו משום שהיה מהרוגי מלכות ע"ש.

שיטת ספר חסידים

כתב בספר חסידים (סימן תנ) וז"ל ברזילי הגלעדי אמר (ש"ב יט, לח) אמות בעירי, כי הנייה יש למתים שאוהביהם הולכים על קבריהם ומבקשין על נשמתן טובה, ומטיבים להם באותו עולם, וגם כשמבקשים מהם הם מתפללים על החיים, וכלב בן יפונה נשתטח על קברי אבות.

בפשטות ר"ל שהנשמות נהנות מזה שבאים ומבקשים על נשמתן, ותמורת זה הם מטיבים להמבקרים. ועוד שאם המבקרים מבקשים מהם להתפלל אז הם מתפללים לנו. א"כ כתוב להדיא שמותר לבקש מהם שיתפללו לנו. אבל עי' בספר חסידים הוצאת מקיצי נרדמים (סי' רע) וז"ל וגם כשמבקשים עליהם הם מתפללים על החיים, משמע שאין אנו מתפללים להם אלא עליהם, ותמורת זה הם מתפללים בעדינו, א"כ אין להוכיח ממנו שמותר להתפלל ישיר למתים. אבל יותר נראה הנוסח הישן, משום דלפי גירסת מקיצי נרדמים יש כפילות, שהרי כבר כתב לעיל שיש להם הנאה כשהולכין על קבריהן ומבקשים על נשמתן וכו', ואכמ"ל.